

PROPAGANDA ISTORICĂ ȘI CULTURALĂ REFLECTATĂ ÎN COLECȚII GRAFICE MUZEALE

*Claudia M. Bonța**

Cuvinte cheie: grafică, portret, secolul XIX

Keywords: graphics, portrait, 19th century

Cercetarea colecțiilor grafice ale Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca¹ dezvăluie modul în care a fost realizată ilustrarea istoriei Transilvaniei și cea a regatului maghiar prin intermediul unor serii de portrete individuale sau colective ale personalităților istorice relevante. În spațiul transilvănean a fost dezvoltat un adevărat program educativ bazat pe istoria glorioasă a înaintașilor, pe fondul amplificării sentimentului național în întreaga Europă. În acest scop erau folosite o serie de mijloace de popularizare precum conferințele publice, expozițiile sau muzeele. Presa vremii s-a aliniat entuziasmului național general și a promovat trecutul istoric care era considerat nu doar un mijloc de educație cât mai ales un exemplu pentru societatea secolului al XIX-lea, chemată să se ridice la nivelul înaintașilor. Interesul pentru istorie a generat serii de reprezentări dedicate unor momente cheie din trecut iar accentul a căzut atât asupra figurilor istorice cât și asupra personajelor despre care se considera că scriu istoria la acel moment. Un element esențial în programul educativ transilvănean a constat în promovarea cultului marilor personalități istorice și culturale, prin publicarea de biografii, portrete și povestiri istorice. Imaginile apărute în spațiul public au constituit un factor major de interes, asigurând un impact sporit asupra publicului și succesul publicațiilor. Acest fenomen este reflectat îndeosebi în artele grafice unde în secolul al XIX-lea se impune litografia, o tehnică grafică nouă care oferea posibilitatea multiplicării planșelor la costuri accesibile. Frenezia cu care o întreagă generație căuta repere morale și modele comportamentale, precum și accentul pus pe istoria națională se va concretiza prin apariția a numeroase printuri litografice, devenite o formă proeminentă de instrucție în epocă. În acest sens proliferază portretistica grafică. Regi, prin-

* Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, str. Constantin Daicoviciu, nr. 2, e-mail: claudiamol@mnit.ro

¹ Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca, numit în continuare MNIT.

cipi, guvernatori, comandanți militari și oameni politici erau redați în portrete mai mult sau mai puțin realiste; acestora li se adăugau portretele personajelor din sfera culturală, scriitori, muzicieni, actori, actrițe și balerine, categorii care completau preocupările naționale și culturale ale momentului.

Muzeul Ardelean din Cluj, precursorul muzeului de astăzi, a luat naștere în anul 1859, într-un moment de apogeu în ceea ce privește interesul pentru istoria națională. Muzeul era privit ca un mijloc eficient pentru educarea populației atât în ceea ce privește problematica națională cât și cea culturală. Alcătuirea colecțiilor nu a fost lăsată la întâmplare, s-a apelat la generozitatea donatorilor, însă s-a încercat atragerea și achiziționarea unor anume categorii de piese, care să illustreze cât mai elocvent valorile spațiului transilvănean. Astfel, remarcăm numărul important de portrete care predomină în colecțiile grafice muzeale analizate aici. Sunt zeci de portrete, unele grupate tematic, altele din surse disipate, însă colecționate cu scopul limpede de a crea o bază grafică menită să illustreze istoria glorioasă a spațiului transilvănean și a regatului maghiar. Portretele nu aparțin unor serii unice, exclusive, de autor, ci sunt piese dispartate, de proveniență diversă, cu aspect neuniform, însă ceea ce au în comun este ideea de valoare națională și culturală.

Cronologia istorică începe cu câteva portrete individuale care se remarcă în cadrul colecțiilor, înfățișându-i pe cei mai străluciți reprezentanți ai Huniazilor. Portretul lui Iancu de Hunedoara este inspirat din portretul gravat de Blasius Höfel² (1792–1863), după desenul lui Sigmund Ferdinand von Perger³, datat în intervalul 1833–1863.⁴ Gravura din colecțiile MNIT (Fig. 1)⁵ *Hunyady János* a apărut în *Kis-Követ*, 26 szám (numărul 26) și este semnată de pictorul și litograful Magyari (Lajos).⁶ Imaginea este în oglindă și detaliile sunt mai

² Blasius Höfel (1792–1863), gravor austriac, v. *Österreichisches Biographisches Lexicon 1815–1950* (ÖBL), Vol. 2, Austrian Academy of Sciences (Viena, 1959), 349–350; http://www.biographien.ac.at/oebl_2/349.pdf/ 18.03.2021.

³ Sigmund Ferdinand von Perger (1778–1841), pictor, gravor și litograf activ la Viena, autor al *Die Kaiserliche Königliche Bildgalerie im Belvedere zu Wien*, 4 vol., 1821–1828; a realizat 240 de copii în acuarelă după picturile vechilor maeștri care apoi au fost gravate de diverși artiști, Hans Vollmer, ed., *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Begründet von Ulrich Thieme und Felix Becker. Band 26: Olivier–Pieris*. E. A. Seemann (Leipzig, 1932), 412; <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG158258/> 18.03.2021.

⁴ <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/3172?locale-attribute=en/> 18.03.2021.

⁵ Colecțiile MNIT, nr. inv. F 8383, dimensiuni 21 × 15 cm.

⁶ Magyari Lajos, Szentháromsági Magyari Lajos (17 aprilie 1813, Tâmpa/ Székelytompán – 19 decembrie 1859, Cluj), a fost un pictor, litograf și editor activ la Cluj la mijlocul sec. al XIX-lea. Între inițiativele sale publicistice se numără și revista *Kiskövet* în care Magyari a publicat între 2 ianuarie 1846 și începutul anului 1848 peste 70 de litografii, v. Éber László, Gombosi György, *Művészeti Lexikon*, v. 2, L-Z (Budapesta, 1935), 73; Szabó M. Attila, Szabó M. Erzsébet, *Erdélyi Helységnevszótár. Dictionar de localități din Transilvania. Ortsnamenverzeichnis für Siebenbürgen*

estompată față de original; îmbrăcămintea, haina cu broderie bogată și mantia din blană de hermină sunt doar vag schițate, iar ridurile de pe frunte și cele din jurul ochilor nu sunt accentuate. Este păstrată însă întocmai aceeași expresie marțială a personajului și atitudinea poruncitoare a marelui conducător, precum și fizionomia cu mustăți lungi și plete până la umeri.

Cele două planșe care îl prezintă pe regele Matia Corvin au drept sursă comună de inspirație lucrarea apărută prin grija contelui Ferenc Nádasdy (1623–1671), *Mausoleum Potentissimorum ac Gloriosissimorum Regni Apostolici Regum et Primorum Militantis Ungariae Ducum*, tipărită de editura Endter din Nuremberg (Nürnberg) în anul 1664⁷, care la pagina 316 redă portretul regelui Matia Corvin. Imaginea originală îl prezintă pe rege încoronat, în armură, purtând cizme cu piteni în picioare, cu o mână pe sabie și cealaltă cu sceptrul. Regele este redat pe un platou caroiat, având la picioare scutul Ungariei și în fundal o tabără militară. Ambele imagini din colecție sunt tributare acestei surse⁸ însă abordarea este diferită. În prima imagine, *Regele Matia* (Fig. 2)⁹, portretul regelui este păstrat întocmai ca în volumul din 1664, însă fundalul este modificat: regele se află pe o terasă delimitată de o balustradă joasă, are un peisaj în fundal și este încadrat de o coloană și o draperie decorativă. Imaginea nu are nici o semnătură și poartă titlul simplu *Mátyás király*. În cea de-a doua imagine înfățișându-l pe *Regele Matia* (Fig. 3)¹⁰, semnată de Marastoni József¹¹ și publicată la Pesta în anul 1855, focalizarea pe silueta regelui este accentuată, statura sa domină planșa, iar ca fundal are o cetate fortificată. Fizionomia asemănătoare și postura aproape identică fac trimitere directă la sursa citată. Litografia are precizate sub imagine editura/ imprimeria și anul NYOMT WALZEL A.F. PESTEN 1855., semnătura Marastoni József/ 1855., titlul MÁTYÁS

(Cluj, 2003), 439; Murádin Jenő, *Én bolygó szél vagyok – Egy székely litográfus a reformkorban*, în *Hargita Kiadó* (Július 2017), <http://www.hargitakiado.ro/cikk.php?a=MzMwMg/> 16.04.2020.

⁷ Lucrarea *Mausoleum Potentissimorum ac Gloriosissimorum Regni Apostolici Regum et Primorum Militantis Ungariae Ducum* conținea povestea regilor și conducătorilor Ungariei de la Keve, *I Dux Ungarorum*, la împăratul Habsburg *Ferdinandus IV, XLIV Rex Ungariae*; adăugarea portretelor conducătorilor a condus, se pare, la deosebita popularitate a lucrării, v. <https://archive.org/stream/mausoleumpotentii00nori/ref=ol#page/n6/mode/2up/> 24.04.2020.

⁸ În acest sens, vezi și Balogh Jolán, *Mátyás Király Ikonografiája* (Budapest: Franklin-Társulat, 1900), 533–536, <https://ia600304.us.archive.org/2/items/matyaskiralyikon00balo/matyaskiralyikon00balo.pdf/> 19.03.2021.

⁹ Colecțiile MNIT, nr. inv. F 8419, dimensiuni 25 × 16,5 cm.

¹⁰ Colecțiile MNIT, nr. inv. F 8221, dimensiuni 45 × 35 cm.

¹¹ Giuseppe (József) Marastoni (1834–1895), pictor, gravor, litograf italian, născut la Veneția, fiul pictorului și gravorului Jacopo Marastoni; cu studii la Academia de Arte din Veneția, unde s-a specializat în portretistică; a fost activ la Pesta, Székesfehérvár și Viena, http://www.biographien.ac.at/oebl_6/67.pdf/ 23.03.2021.

KIRÁLY./ sursa directă *Pensz György eredeti olajfestvénye után* (după o pictură în ulei de Pensz György)/ publicația *Műmelléklet a Divatcsarnok 1855 April 5 dikei számához* (anexă la *Divatcsarnok*, numărul din 5.05.1855).

Urmează, cronologic, miniseria dedicată principilor Transilvaniei; alcătuită din 16 acuarele, 15 înfățișând portrete ale principilor și una dedicată împăratului Carol VI. Imaginile fac parte din volumul *Trachten-Kabinett von Siebenbürgens* apărut în anul 1729, realizate după o serie de acuarele din 1692 ale unui artist din Gratz. Seria portretelor¹² începe cu primul lider al Transilvaniei de după bătălia de la Mohács, dinainte de epoca principatului, Ioan Zápolya (1538–1540), continuă cronologic cu principii Ștefan Báthory (1571–1576), Cristofor Báthory (1576–1581), Andrei Báthory (domnia lui s-a desfășurat pe parcursul câtorva luni, din primăvara până în toamna anului 1599), generalul Gheorghe Basta, guvernator imperial al Transilvaniei (între 1603–1605), principii Ștefan Bocskai (1605–1606), Sigismund Rákóczi (1607–1608), Gabriel Báthory (1608–1613), Gabriel Bethlen (1613–1629), Gheorghe Rákóczi I (1630–1648), Gheorghe Rákóczi al II-lea (1648–1660), Francisc Rhédey (principele care s-a aflat pe tronul principatului Transilvaniei pentru o perioadă foarte scurtă de timp, în toiul luptelor pentru înlocuirea lui Gheorghe Rákóczi II din 1658), Ioan Kemeny (1660–1661), Mihai Apafi I (1661–1690) și Mihai Apafi al II-lea (1676–1713).

În completarea seriei principilor sunt colecționate alte două portrete, dedicate lui Sigismund Báthory și lui Mihai Viteazul. Principele Sigismund Báthory (1588–1593, 1593–1596, 1598–1599, 1601–1602) este înfățișat într-un portret colecționat în mai multe exemplare (Fig. 4)¹³, o copie de secol XVIII (conform registrelor de inventar), după gravura realizată de Aegidius Sadeler II¹⁴, *Allegorical portrait of Sigismund Báthory* din 1607, care redă portretul principe-lui într-un medalion surmontat de vulturul imperial și înconjurat de personaje alegorice. Imaginea din colecțiile MNIT nu prezintă nici unul dintre detaliile suplimentare, focalizată fiind pe chipul principelui redat cu pletele în vânt, întocmai ca în gravura originală. Sunt transcrise cele două inscripții în latină de la baza gravurii originale, una aflată în registrul inferior al gravurii care marchează titulatura, cealaltă un *laudatio* redat în cartușul de sub portret. Deasupra

¹² Despre seria acuarelelor dedicate principilor Transilvaniei, vezi Claudia M. Bonța “Watercolour portraits of the Transylvania’s Princes,” *Acta Musei Napocensis*, Seria *Historica* 55/II (2019): 21–44.

¹³ Colecțiile MNIT, nr. inv. F 8370, F 8415, F 8416, F 8418, dimensiuni 40 × 25,4 cm.

¹⁴ Aegidius Sadeler II (1570/75–1629), gravor flamand născut la Antwerp, activ la München, Roma și Praga; a fost gravorul oficial al Curții imperiale de la Praga, unde a realizat o serie de peisaje, scene istorice și portrete binecunoscute, v. Bryan Michael, *Bryan’s Dictionary of Painters and Engravers*, vol. 5, S-Z (Londra: George Bell&Sons, 1903–1905), 3–4.

portretului este transcris cu grafie cursivă titlul *Serenifsimi principis et (Domino D.) SIGISMVNDI/BATHOREI (Dei gratia) Transylvaniae, Moldaviae, Valachiae/ Transalpinae et S.R. Imperij principis, partium/ Regni Vngariae Dno, Siculorum Comiti, Aurei/ Velleris Equiti (etc.)/ Scio cui credidi*. Transcrierea este continuată sub portret: *Magnus es, ingenti cum Marte tot agmina fundis/ Barbara et aequata est hanc tua fama Polo/ At major dum te superas, tuaq omnia tecum/ Sacrați subdis Caesaris Imperio;/ Maximus & uere surges virtutibus olim/ Et tua perpetuus facta loquetur honos./ 1597*. În josul paginii este adăugată o explicație *Ezen rajzanak eredetje egy 1597 ben Prágában költ* (sursa acestui portret este un desen din Praga datat 1597). Deviza *Scio cui credidi* (*Cartea a II-a a lui Timotei, 1.12*) care pe gravura originală se găsește în cartușul în care apare ancora (simbol al speranței) cu trei brațe și trei cununi de laur pe tijă, este văzută drept o aluzie la momentul 1595 care l-a adus pe Sigismund în fruntea celor trei Principate, o amintire nostalgică a planului dacic de unire a celor trei țări.

Mihai Viteazul figurează în colecțiile MNIT în două portrete diferite. Primul portret (Fig. 5)¹⁵, bine cunoscut, redă portretul voievodului Mihai Viteazul într-un cartuș oval, cu inscripția în registrul inferior: *MICHAEL WAIVODA WALACHLÆ/ TRANSALPINÆ, VTRAQ, FORTVNA/ INSIGNIS: ET IN UTRAQ EADEM/ VIRTUTE. ÆTAT: XLIII*. Dedesubt, cu cursive, semnătura *Isaac Major sculp.*¹⁶ Domnitorul poartă o mantie cu guler îmblănit și cușma (cuca domnească) cu penajul arcuit prins de broșa cu pietre prețioase. Portretul clasic prezintă figura cu ochii vii, nas acvilin, barba și mustața îngrijite, o fizionomie impozantă, încărcată de prestanță, a unui personaj care impresiona. Portretul pare a fi inspirat de celebrul portret executat în anul 1601 de Aegidius Sadeler II cu ocazia vizitei domnitorului la Praga, portret care a fost apoi răspândit prin numeroase copii.¹⁷ Cel de-al doilea portret al lui Mihai Viteazul (Fig. 6)¹⁸ este unul postum al voievodului, purtând căciulă și man-

¹⁵ Colecțiile MNIT, nr. inv. F 181, dimensiuni: 15,1 × 10,5 cm.

¹⁶ Isaac Major (1576/78- cca 1630/42), pictor și gravor de origine flamandă, născut la Frankfurt; și-a făcut ucenicia la Praga, sub îndrumarea gravorului Aegidius Sadeler și a pictorului Roelandt Savery; a activat la Praga, Viena, Poznan, v. Bryan Michael, *Bryan's Dictionary of Painters and Engravers*, vol. 3, H-M (Londra: George Bell&Sons, 1903–1905), 270; <https://www.getty.edu/art/collection/artists/350/isaac-major-flemish-german-1588-after-1642/> 26.03.2021.

¹⁷ Portretul realizat de Aegidius Sadeler II are aceeași inscripție, *Michael Waivoda Walachiae Transalpinae, utraque fortuna insignis et in utraque eadem virtute, aet. XLIII*, dispusă însă în interiorul medalionului oval ce înrămează portretul, sub care apare menționarea privilegiului imperial, *cum priul S. Cæ M^{tes}*; sub portret este trecută o dedicație în versuri în limba latină *Tanti facit nomen Christi, Maiestatem Caesaris,/ Rempublicam christianam et Ecclesiae sub Pontifice Maximo concordiam sue ...*, v. <https://www.rct.uk/collection/611597/michael-waivoda-walachiae/> 26.03.2021.

¹⁸ Colecțiile MNIT nr. inv. F 26807, dimensiuni: 26 × 19 cm.

tie de blană. În josul imaginii apare titlul *MICHAEL WEYWODT/ AUS DER WALACHEY*. Cuprins într-un cartuș oval, portretul are menționat sub meda-lion *OCCUBUIT XVIII. AUG./ A.M.D.C.I*. De data aceasta ne confruntăm cu un portret deloc asemănător cu fizionomia voievodului, așa cum se prezintă ea în portretele știute. Chipul șters, mult îmbătrânit, nu are nimic din pre-stanța caracteristică voievodului, descris laudativ în epocă. Nici din punct de vedere vestimentar imaginea nu corespunde, probabil autorul s-a inspirat din alte surse asupra felului cum ar fi trebuit să arate un asemenea “prinț orien-tal”. Gravura este desprinsă din lucrarea publicată în anul 1665 la Nürnberg de Paul Fürsten și Martin Meyer *ORTELIUS Hieronymus-Martin Meyer: Ortelius Redivivus et Continuatus, oder Der Ungarischen Kriegs-Empörungen. Historische Beschreibung, darinnen enthalten alles, was sich bey vorgenommenen Beläger-und Eroberungen der Stäte, Vestungen und Schlösser, dessgleichen in veranlassten Schlachten und vorgelauffenen Scharmützel...*¹⁹

¹⁹ ORTELIUS Hieronymus – Martin Meyer, *Ortelius Redivivus et Continuatus, oder Der Ungarischen Kriegs-Empörungen. Historische Beschreibung, darinnen enthalten alles, was sich bey vorgenommenen Beläger- und Eroberungen der Stäte, Vestungen und Schlösser, dessgleichen in veranlassten Schlachten und vorgelauffenen Scharmützel, zwischen theils Christlichen Ungarischen Königen dem hochlöbl. Erz Haus Oesterreich...und dem Türcken und dessen Anhang, auff der andern Seiten in Ober- und Nider-Ungarn wie auch Siebenbürgen von dem 1395. biss in das 1607. Jahr ... zugetragen ... verbessert, auch mit einer neuen Beschreibung ... von dem 1607. biss an das 1665. Jahr vermehret durch Martin Meyer, Paul Fürsten (Nürnberg, 1665)/ Ortelius Redivivus et Continuatus, sau Revoltele și războaiele maghiare. Descriere istorică a asediilor și cuceririlor orașelor, fortificațiilor și castelelor în bătăliile și luptele incitante dintre regii maghiari creștini, mărta și apreciată Casă de Austria și, de cealaltă parte, turcii cu aliații lor, în Ungaria Superioară și cea de Jos, precum și în Transilvania, din anii 1395–1607, cu adăugiri, îmbunătățiri și o nouă descriere din anul 1607 până în anul 1665, de Martin Meyer. Lucrarea este o monumentală descriere a războaielor ungaro-turce, ilustrată de peste 100 de gravuri în cupru, înfățișând vederi panoramice ale orașelor, castelelor și fortificațiilor din Ungaria istorică precum și o serie de portrete ale liderilor acestor războaie, din ambele tabere, creștină și otomană, v. <https://books.google.ro/books?id=AenkxRur61cC&pg=PA26&lpq=PA26&dq=ORTELIUS+Hieronymus+-+Martin+Meyer:+Ortelius+Redivivus+et+Continuatus,+oder+Der+Ungarischen+KriegsEmp%C3%B6rungen.+Historische+Beschreibung,+darinnen+enthalten+alles,+was+sich+bey+vorgenommenen+Bel%C3%A4ger+und+Eroberungen+der+St%C3%A4te,+Vestungen+und+Schl%C3%B6sser,+dessgleichen+in+veranlassten+Schlachten+und+vorgelauffenen+Scharm%C3%Bctzeln&source=bl&ots=EhJ3S8tjae&sig=ACfU3U1fv6ZBnIM-TH07h3LwPl5IyiTRwTg&hl=ro&sa=X&ved=2ahUKewis67ocrvAhUACWMBHUPvC-K0Q6AEwAHoECAEQAw#v=onepage&q=ORTELIUS%20Hieronymus%20%20Martin%20Meyer%3A%20Ortelius%20Redivivus%20et%20Continuatus%2C%20oder%20Der%20Ungarischen%20KriegsEmp%C3%B6rungen.%20Historische%20Beschreibung%2C%20darinnen%20enthalten%20alles%2C%20was%20sich%20bey%20vorgenommenen%20Bel%C3%A4ger%20und%20Eroberungen%20der%20St%C3%A4te%2C%20Vestungen%20und%20Schl%C3%B6sser%2C%20dessgleichen%20in%20veranlassten%20Schlachten%20und%20vorgelauffenen%20Scharm%C3%Bctzeln&f=false/> 25.03.2021.*

Pentru o abordare cât mai exhaustivă a subiectului principiilor, în colecție au fost adăugate două planșe cu portrete de grup ale principiilor, intitulate *PRINCIPII NAȚIONALI ARDELENI (ERDÉLY NEMZETI FEJEDELMEK)*²⁰ semnate de pictorul și litograful Magyari Lajos. Prima planșă realizată în anul 1843, redă portretele a nouă personaje, fără anii aferenți fiecăruia: *Sigismund Zápolya, Gheorghe Rákoczi I, Gheorghe Rákoczi II, Francisc Rákoczi, Francisc Rhédei, Acațiu Barcsai, Ioan Kemény, Mihail Apafi I, Mihail Apafi II*. Cea de-a doua ediție a acestei planșe, mai complexă, are un număr dublu de personaje și explicații detaliate, cu anul de început și durata fiecărei guvernări a celor portretizați. În plus față de prima planșă apar portretele înfățișându-i pe *Ștefan Báthori, Cristofor Báthori, Sigismund Báthori, Andrei Báthori, Ștefan Bocskai, Sigismund Rákoczi, Gabriel Báthori, Gabriel Bethlen, Ecaterina de Brandenburg și Ștefan Bethlen*.

Nu lipsesc din colecții nici o parte a portretelor împăraților din Casa de Habsburg, Leopold I (1658–1705), Carol al VI-lea (1711–1740)²¹ sau Franz Josef (1848–1916) care are mai multe portrete în colecția²² în care apare și portretul fiului său, prințul moștenitor Rudolf. Portretul lui Leopold I (Fig. 7)²³ apare într-o gravură realistă, în care frapează disproporția dintre cap și trunchi, disproporție existentă și în realitate, conform descrierilor vremii care se referă la Leopold I ca având o constituție firavă și bolnăvicioasă.²⁴ Într-un cartuș oval decorativ este cuprins portretul de tinerețe al împăratului, cu plete, mustață și barbișon, ochii exoftalmici, nas prelung și maxilarul ieșit în afară, cu buza inferioară petrecută nefiresc peste buza superioară. Prognatismul specific familiei de Habsburg, care în cazul lui Leopold I era extrem de pronunțat, apare aici destul de estompat. Dedesubt figurează inscripția cu titlul împăratului *SERENISS. POTENTISS. INVICTISS. PRINCEPS ACD:D:/LEOPOLDVS.I. ROM. IMP. SEMP. AVG. GERM: HUNGAR. BOHEM etc/ REX ARCHAVSTRI. DUX. BURG. STYR. CARIN. CRAN. WIRT/*

²⁰ În acest sens vezi Claudia M. Bonța “Militant Portraits. The promotion of Hungarian National History through nineteenth century graphics,” *Acta Musei Napocensis, Seria Historica* 56/ II (2019): 73–89.

²¹ Portretul lui Carol al VI-lea face parte din seria *Trachten-Kabinett von Siebenbürgens* întrucât Carol al VI-lea purta titlul de principe al Transilvaniei la momentul apariției lucrării, vezi Claudia M. Bonța, “Watercolour portraits,” 21–44.

²² În acest sens vezi Claudia M. Bonța, “Ipostaze portretistice. Studiu de caz: împăratul Francisc Iosif I,” *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium* 1/ LXV (2020): 95–106.

²³ Colecțiile MNIT, nr. inv. F 8153, dimensiuni 20,4 × 13,7 cm.

²⁴ Carl Eduard Vehse, *Memoirs of the Court Aristocracy and Diplomacy of Austria*, vol. I (Londra, 1856), 13; Andrew Wheatcroft, *Habsburgii. Personificarea unui imperiu* (București, 2003), 312.

COM. HABS. FLAND. TIROL. Gravura este desprinsă (pe cartuș este trecută pagina, p. 36) din lucrarea ORTELIUS *Hieronymus-Martin Meyer*...²⁵

În remarcabilul efort depus pentru ilustrarea trecutului glorios se încadrează și planșele dedicate regilor și conducătorilor Ungariei. Prima, *Regii Ungariei* (Fig. 8)²⁶, redă într-un medalion oval o pleiadă de suverani dispuși circular, pe două șiruri groase, începând cu Sfântul Ștefan și până la Francisc I. În prim-plan sunt portretele suveranilor Habsburgi descriși detaliat iar pe fundal, mai estompate, portretele vechilor regi. Sub imagine este trecut autorul *Faust Herr. inv. et lith.* și tipografia, *Verlag und Eigenthum von L.T. Neumann in Wien*, respectiv *Gedr. bei Joh. Höferlich in Wien*. Titlul bilingv KÖNIGE VON UNGARN. REGES HUNGARIAE, este delimitat de stema regatului maghiar surmontată de coroana Ungariei. Personajele sunt minuțios portretizate iar în partea de jos a planșei apare lungă listă a regilor cu numele și anii: 1. *Stephanus der Heilige regierte von 1000 bis 1038*, 2. *Petrus 1038–1041*, 3. *Aba 1041–1044*, 4. *Andreas I 1046–1060*, 5. *Bela I 1060–1063*, 6. *Solomon 1063–1074*, 7. *Geisa I 1074–1077*, 8. *Ladislaus 1077–1095*, 9. *Colomanus 1095–1114*, 10. *Stephanus II 1114–1131*, 11. *Bela II 1131–1141*, 12. *Geisa II 1141–1161*, 13. *Stephanus III 1161–1162*, 14. *Ladislaus II 1162–1162*, 15. *Stephanus III 1162–1172*, 16. *Bela III 1173–1196*, 17. *Emericus 1196–1204*, 18. *Ladislaus III 1204–1205*, 19. *Andreas II 1205–1235*, 20. *Bela III 1235–1270*, 21. *Stephanus V 1270–1272*, 22. *Ladislaus IV 1272–1290*, 23. *Andreas III 1290–1301*, 24. *Wenceslaus 1301–1304*, 25. *Otto 1305–1307*, 26. *Carolus I 1310–1342*, 27. *Ludwig I 1342–1382*, 28. *Maria I 1382–1384*, 29. *Sigmundis 1387–1437*, 30. *Albertus 1438–1439*, 31. *Elisabeth 1440–1442*, 32. *Wladislav I 1443–1444*, 33. *Ladislaus V 1445–1457*, 34. *Matias I 1458–1490*, 35. *Wladislav II 1490–1515*, 36. *Ludovicus II 1515–1526*, 37. *Johannes 1526–1527*, 38. *Ferdinandus I 1527–1564*, 39. *Maximilianus 1564–1576*, 40. *Rudolphus 1576–1608*, 41. *Mathias II 1608–1619*, 42. *Ferdinandus II 1619–1637*, 43. *Ferdinandus III 1637–1650*, 44. *Ferdinandus III 1657–1657*, 45. *Leopoldus 1657–1705*, 46. *Josephus I 1705–1711*, 47. *Carolus II 1711–1740*, 48. *Maria Theresia 1740–1780*, 49. *Josephus II 1780–1790*, 50. *Leopoldus II 1790–1792*, 51. *Franciscus I 1792–1835*. O altă planșă adoptă o perspectivă selectivă sub titlul de *Creatorii de epoci istorice ai istoriei noastre [naționale]*, TÖRTÉNELMŰNK KORSZAKALKOTÓI²⁷ de Barabás Miklós și redă 24 de portrete în medalioane ovale de mari dimensiuni, cuprinse într-un chenar din frunze de laur: *Attila, Árpád, Sfântul Ștefan, Sfântul Ladislau, Kálmán [Könyves], Béla al IV -lea, Ludovic cel Mare, Iancu de Hunedoara, Mátiá Corvin, Joan Zapolya/ gr. Zrínyi Miklós (szigetvári), Ștefan Báthory, Ștefan Bocskay, Gabriel Bethlen, Gheorghe*

²⁵ V. nota 19.

²⁶ Colecțiile MNIT, nr. inv. F 8285, dimensiuni 62 × 88 cm.

²⁷ V. Claudia M. Bonța, "Militant Portraits," 73–89.

Rákóczy I, gr. Zrínyi Miklós [poet și general], Emeric Tököly/ Francisc Rákóczy II. și membri guvernului maghiar de la 1848, gr. Bercsényi Miklós, József Nádor, gr. Szécsényi István, gr. Batthyányi Lajos, Kossuth Lajos, Deák Ferencz. Remarcăm absența împăraților habsburgi, contrabalansată de prezența luptătorilor pentru libertatea Ungariei, precum și a unora dintre cei mai reprezentativi principii ai Transilvaniei.

Pentru zona Transilvaniei s-au avut în vedere și portretele individuale ale unor guvernatori precum Gheorghe Bánffy (guvernator al Transilvaniei între 1787–1822) dar și portretul de grup intitulat *Guvernatorii Transilvaniei, ERDÉLYI FŐKORMÁNYZÓK*²⁸, de Magyari Lajos care prezintă un portret central, tip bust, al guvernatorului Iosif Teleki (1842–1848) înconjurat de capetele a șase dintre predecesorii săi, guvernatorii Sigismund Kornis (1713–1731), Ioan Haller (1734–1755), Ladislau Kemény (1758–1762), Samuel Bruckenthal (1774–1787), Gheorghe Bánffy al II-lea (1787–1822), Ioan Kornis (1838–1840). În colecții mai există serii de portrete care prezintă individual sau colectiv oameni de stat din secolul al XIX-lea, precum portretul de grup înfățișând primul guvern independent maghiar²⁹ dar și portrete individuale ale unor politicieni și revoluționari maghiari între care nu putea să lipsească portretul lui Lajos Kossuth, în mai multe variante, una din 1880 cu mențiunea *A legnagyobb magyar* (cel mai mare maghiar), ba mai mult decât atât, s-a colecționat și o planșă cu arborele genealogic al lui Lajos Kossuth.

Efervescența culturală a epocii a marcat constituirea colecției prin portretele oamenilor proeminenți din domeniul cultural și artistic. Colecțiile adăpostesc un adevărat *Panteon* al literaturii, unde o serie de scriitori, poeți, lingviști, oameni de cultură care și-au pus decisiv amprenta asupra limbii, literaturii, foneticii și gramaticii maghiare sunt redați individual, în serii grafice diverse. Avem astfel portretele cărturarilor maghiari iluminiști și a cărturarilor care au realizat mișcarea de reînnoire a limbii maghiare, reforma lingvistică, *nyelvújítás*, din secolul al XIX-lea. Pleiada de scriitori începe cu portretele poezilor Miklós VII Zrínyi (1620–1664), István Gyöngyösi (1620–1704), Gedeon Ráday (1713–1792), Kohári István (1649–1741), ale scriitorilor Dániel Berzsenyi (1776–1836), József Gvadány (1725–1801), Sándor Kisfaludy (1772–1844), Mihály Csokonai Vitéz (1773–1805), Farkas Bölöni Sandor (1795–1842). Aceștia li se adaugă figuri emblematice precum Révai Miklós (1750–1801), fondatorul lingvisticii istorice maghiare; Ludwig Schedius (1768–1847), mediator între culturile germană și maghiară; poetul István Kultsár (1760–1828), scriitorul Cserey Farkas (1773–1842), poetul, scriitorul și lingvistul Baróti Szabó Dávid (1739–1819),

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

pionier al formei poetice a limbii maghiare; seria continuă cu Virág Benedek (1752/1754–1830) profesor, poet, translator, istoric; Kazinczy Francisc (1759–1831) poet, translator, scriitor, cel mai mare militant al regenerării limbii maghiare în secolul al XIX-lea; poetul János Batsányi (1763–1845) precum și mulți alții între care, desigur, marele poet, Sándor Petőfi (1823–1849). În galeria de portrete au loc o serie de alte personalități ale lumii literare europene precum poetul și prozatorul german Christian Gellert (1715–1769), poetul scoțian Robert Burns (1759–1796), poetul englez John Milton (1608–1674), filosoful și scriitorul german Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781) ori Johann Wolfgang Goethe (1749–1832), redat pe o planșă ce înfățișează o imagine a statuii poetului.

Lumea artistică a epocii este reprezentată în colecții prin portretele unor muzicieni și artiști. Între muzicieni³⁰ sunt francezul Félicien César David (1810–1876), lăutarul maghiar, Dávid (datat 1837, semnat *Agotha*), violoncelistul francez P. Seligmann (semnat *M. Adolphe, France Litteraire*). În ceea ce privește teatrul³¹, colecțiile conțin o serie de portrete de actrițe și actori care au evoluat și pe scenele transilvănene, portretizați de marele artist Miklós Barabás³²: Kornélia Prielle (1826–1906), Flóra Munkácsy (1836–1906), Lina Bodenburg-Hegedűs (1837–1859), Kálmán Szerdahelyi (1829–1872). Aceștia li se adaugă portretul doamnei Déry, Róza Széppataky (1793–1872) de Carol Popp de Szathmári³³ și cel al celei mai celebre actrițe franceze a epocii sale, Élisabeth Félix, supranumită Mademoiselle Rachel (1821–1858), portret realizat după pictorul francez Auguste Charpentier³⁴ și publicat în *France Litteraire*. Colecția consemnează și portretele balerinelor care și-au pus amprenta asupra istoriei dansului, austriaca

³⁰ Portretul lui Franz Liszt nu putea lipsi din colecții și este prezent în forma unei fotografii înrămate și a unei tăvi din porțelan impregnată cu un portret fotoceramic, piese care nu fac obiectul studiului de față.

³¹ În acest sens vezi Claudia M. Bonța, Melinda Mitu, “Female portraits from Long Ago. Graphic Artworks in the Collections of the National Museum of Transylvanian History,” *Acta Musei Napocensis*, Seria *Historica* 58/ II (2021): 113–146.

³² Miklós Barabás (1810 Mărcușa, Transilvania –1898 Budapesta), pictor transilvănean activ la Budapesta și București, portretist reputat, considerat cel mai de seamă exponent al stilului biedermeier în spațiul maghiar, precum și cel mai de seamă reprezentant al genului litografiei maghiare, v. *Österreichisches Biographisches Lexicon 1815–1950*, vol. 1 (Viena: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1957), 48.

³³ Carol Popp de Szathmári (1812–1887), pictor, litograf și fotograf născut la Cluj, activ la București. A urmat studii la Cluj, Viena și în Italia; a realizat acuarele, vedute, peisaje, portrete, a fost primul fotograf de război (în timpul războiului Crimeei din 1853–1856), v. *Művészeti lexikon*, vol. IV, R-Z (Budapesta, 1968), 410; <https://www.oxfordartonline.com/groveart/view/10.1093/gao/9781884446054.001.0001/oao-9781884446054-e-7000082859/29.03.2021>; http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Carol_Popp_de_Szathm%C3%A1ri/ 29.03.2021.

³⁴ Auguste Charpentier (1813/15–1880), <https://www.mahj.org/en/decouvrir-collections-bet-salel/mille-rachel-par-auguste-charpentier-58752/> 26.03.2021.

Fanny Elssler (1810–1884) într-o litografie realizată după pictorul C. Agricola sau prima prim-balerină și coregrafă maghiară, Emilia Aranyvári (n. în jurul anului 1830–d. după 1868) de Canzi Ákos³⁵ și Tóth Kálmán.

Studiul colecțiilor de portrete grafice, al fondurilor vechi, consultarea registrelor de inventar și al studiilor de istorie dedicate Muzeului Ardelean³⁶, impun concluzia conform căreia în alcătuirea colecțiilor au fost urmate direcții precise, bine gândite, care să conducă la formarea unor fonduri valoroase, a unei baze istorice ilustrative pentru cultura și societatea transilvăneană a epocii. Baza colecțiilor au constituit-o donațiile, care au survenit însă frecvent în urma muncii de persuasiune dusă cu pasiune de fondatori, completată și de exemplul personal al donatorilor, cum a fost cazul unuia dintre întemeietorii Societății Muzeului Ardelean, contele Mikó Imre (1805–1876), însă trebuie subliniat faptul că aceste colecții au fost dezvoltate și prin intense campanii de achiziții pentru care s-au alocat fonduri de stat. Modul în care au fost alcătuite colecțiile Muzeului Ardelean constituie un exemplu de militantism angajat, de propagandă pozitivă care poate servi drept model pentru generațiile contemporane.

HISTORICAL AND CULTURAL PROPAGANDA REFLECTED IN MUSEUM GRAPHIC COLLECTIONS

Abstract

The Erdélyi Museum in Cluj, the forerunner of the National Museum of History of Transylvania in Cluj-Napoca, was established in 1859, at a peak moment in terms of interest in national history. Graphic portraits are an important sample of collections and motivation is given by the desire to draw educational directions in the knowledge of the general public. Researching the old museum collections we note that an essential element in the Transylvanian educational program was the promotion of the cult of the great historical and cultural personalities of Europe. This trend is particularly visible in the graphic arts where in the 19th century lithography was required, which offered the possibility of multiplying the prints at affordable costs. Characters belonging to Transylvanian space, culture and history were preferred, but the graphic collections also enjoy important European personalities.

³⁵ Canzi Ákos (1808–1866), v. <https://sammlung.wienmuseum.at/en/object/235031-aranyvari-emilia/26.03.2021>.

³⁶ Sipos Gábor, ed., *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei* (Cluj-Napoca: Societatea Muzeului Ardelean, 2009); Vincze Zoltán, *A kolozsvári régészeti iskola A Pósta Béla-korszakban (1899–1919)* (Cluj-Napoca: Societatea Muzeului Ardelean, 2014), 804–807.

Matyas kiraly.

Serenissimi principis et Dni: Dni Sigismundi 31.
 BARBORÆ, Transilvaniae, Moldaviae, Valachiae
 Transilpinae et S. R. Imperij Principi, partium
 Regni Ungariae Dni, Sicilorum Comiti, Aurei
 Velleris Equiti.

Scio cui credidi.

Magnus es, ingenti cum Marte tot agmina fundis
 Barbara, et aequata est, tunc tua fama Polo;
 At major dum te superas, tuasq; omnia tecum
 Sacrati subitis Caesaris Imperio;
 Maximus de Vere surgens Virtutibus olim
 Et tua perpetuus facta loquetur homos.

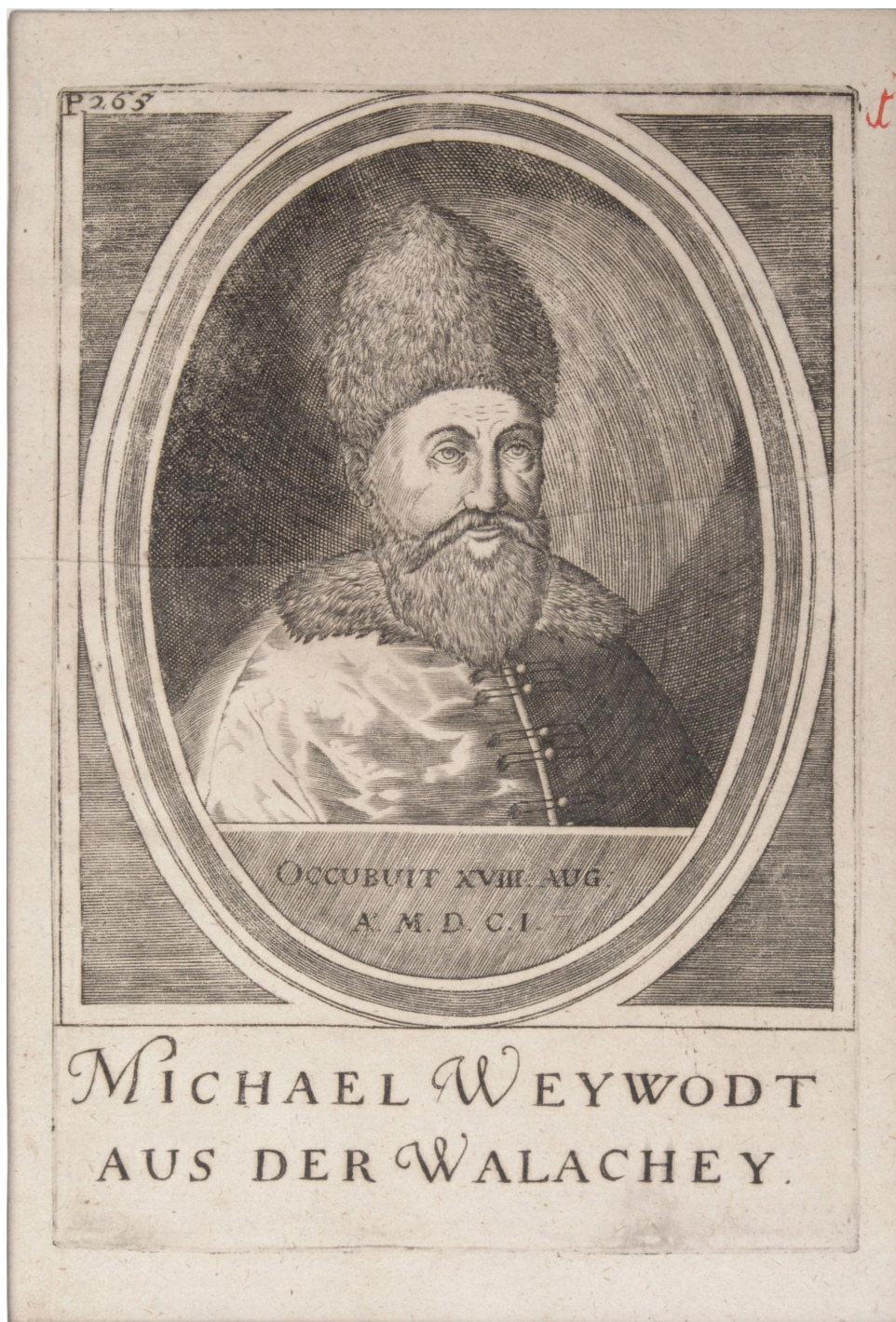
Do 97.

Engraving made by the engraver 1597 from Praguen Holt

MICHAEL WAIVODA WALACHIAE
TRANSALPINÆ, VTRAQUE FORTVNA
INSIGNIS: ET IN UTRAQUE EADEM
VIRTUTE. ÆTAT: XLIII.

MICHAEL WEYWODT
AUS DER WALACHEY.

SERENISS. POTENTISS. ET INVICTISS. PRINCEPS AC D. D.
LEOPOLDVS I. ROM. IMP. SEMP. AVG. GERM. HUNGAR. BOHEM. ^{et}
REX ARCHAVSTR. DUX BURG. STYR. CARIN. CRAN. WIRT.
COM. HABS. FLAND. TIROL.